

BUNA-CREDINȚĂ ȘI REAUA-CREDINȚĂ. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

GOOD FAITH AND BAD FAITH. CONCEPTUAL DELIMITATIONS

Elena ARAPU, ORCID: 0000-0001-8678-291X
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.441.62:347.23

e-mail:elenarapu@yahoo.com

The present article focuses its attention on defining, analyzing and delimiting two antithetical concepts: the good-faith and the bad-faith, both of which have a special theoretical, but also practical importance. The analysis of good faith, without the analysis of bad faith is a research error; and finally, can lead to obtaining an incomplete study. The importance of researching both the concept of good faith and the concept of bad faith is less felt when the conditions for applying good faith are met, and rather difficult if they are not met, at least partially, or in this case the question naturally arises - if good faith is not present, then what is? Bad faith? This question would be only a first argument in support of the study in question, but of course, the research process regarding the delimitation of these two concepts, highlights other aspects that are not to be neglected.

Cuvinte-cheie: bună-credință, concept, definiție, delimitare, rea-credință.

INTRODUCERE

Majoritatea studiilor doctrinare își concentrează atenția asupra analizei conceptului de bună-credință. Aceasta reprezintă în mare parte o consecință a faptului că anume buna-credință este recunoscută drept principiu fundamental al dreptului civil, și orice comportament al subiecților de drept civil este raportat anume la un comportament de bună-credință. Reaua-credință este lăsată mai în umbră și de cele mai dese ori percepută de la sine drept o construcție contrară bunei-credințe. Analiza mai detaliată, precum și încercarea de atribuire în unele situații practice concrete unele comportamente ca fiind de bună sau de rea-credință, determină necesitatea definirii, analizei și desigur delimitarea acestor două concepte aparent antitetice: cel de bună-credință și cel de rea-credință. Aparent, definirea bunei-credințe pare a fi suficientă pentru o eventuală identificare și a relei-credințe, însă în cazul în care nu sunt întrunite condițiile de aplicare a bunei-credințe, sau sunt întrunite parțial, apare necesitatea de evaluare a ambelor concepte de sine stătător.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Orice studiu se recomandă a fi realizat pornind de la normele legale existente. În acest sens, Codul civil modernizat face referiri atât la buna-credință cât și la reaua-credință, definind buna-credință.

Având ca reper art.I.-1:103 din Proiectul Cadrului Comun de Referință (DCFR) [1], Codul civil al Republicii Moldova, în varianta modernizată, definește buna-credință la art.11 alin (1) drept: „un standard de conduită a unei părți, caracterizată prin corectitudine, onestitate, deschidere și luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic.”[2, p.471]

Pentru început, desigur este necesar de a supune analizei formularea „standard de conduită”, care după DEX [3], reprezintă „o normă sau ansamblu de norme care reglementează calitatea, caracteristicile, forma etc. unui produs.” Prof. Sergiu Băieșu [4], concluzionează, că având în vedere această explicație, „standard de conduită” nu este altceva decât o normă sau ansamblu de norme care reglementează conduita unui subiect al raportului juridic civil, iar din cuprinsul art.11 alin. (1) Cod civil modernizat reiese că conținutul „standardului de conduită” include patru elemente, și anume: corectitudine, onestitate, deschidere și luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic. În mod cert acestea urmează a fi întrunite cumulativ, căci doar prezența tuturor atestă prezența unui comportament de bună-credință.

O analiză amplă a fiecărui element component al definiției buneicredințe poate fi regăsită în Comentariile Proiectului Cadrului Comun de Referință (DCFR)[1], fiind calificate drept sursă primară, întrucât au stat la baza formulării definiției buneicredințe în Codul Civil modernizat. [2, p.471]

Totuși, cuprinsul art.11 din Codul Civil modernizat, diferă de definiția dată de DCFR[1], care utilizează expresia compusă: „good faith and fair dealing” Legiuitorul nostru, a optat însă, pentru un termen general de bună-credință, compensând prin completarea normei cu atributul de „corectitudine”, termen ce provine din latinescul „correctus” și presupune însușirea de a fi corect, cinstit. [2, p.472]

Expunându-se pe marginea formulei compuse de „good faith and fair dealing” în sensul delimitării acesteia de formula simplă de „bună-credință”, comentariile DCFR[1], tălmăcesc sensul buneicredințe, stabilind că numai dacă buna-credință nu este calificată altfel, aceasta se referă în general la o stare subiectivă a minții caracterizată prin lipsa de cunoaștere a faptului că o anumită situație aparentă nu este una reală, iar uneori normele din DCFR[1] utilizează „buna-credință” în acest sens subiectiv, spre exemplu, un rezultat anume, poate urma în mod exclusiv când un cumpărător a achiziționat bunurile cu bună-credință, fără a cunoaște de revendicările unui terț asupra mărfii. La fel, în cazul în care un reprezentant având autoritatea de a afecta drepturile legale ale unui reprezentat (așa-numita „reprezentare aparentă”) atunci când comportamentul reprezentatului îl induce pe terțul de bună-credință să creadă că reprezentantul are această autoritate. [2, p.472]

Deși nedefinit, atributul „onestitate”, urmează a-i fi atribuit sensul său obișnuit, iar, referințele din articolele ulterioare din cadrul DCFR[1], se fac deseori la comportamente *contrare* buneicredințe și diligenței, punându-se în discuție lipsa de onestitate, iar „înșelăciunea”, spre exemplu, fiind contrară buneicredințe și diligenței. Cu titlu de concretizare, se face totuși necesar a prezenta „sensul obișnuit” al „onestității”. Astfel,

termenul de „onestitate, provine din latinescul „*honestas*”, și presupune cinste, corectitudine, probitate. [2, p.472]

O altă caracteristică importantă a bunei-credințe și a diligenței, este identificată prin referința la „deschidere”, ce denotă un element de transparență în comportamentul unei persoane. [1], [2, p.472]

În interpretarea celui din urmă atribut, DCFR[1] menționează că luarea în cont a intereselor celeilalte părți, nu presupune că interesele celeilalte părți să prevaleze, ținându-se cont că pentru corespunderea cu acest atribut, în mod normal, va fi necesar numai un nivel de bază de luare în considerare. Astfel, partea unui raport juridic față de care există cerința de a acționa cu bună-credință și diligență, există așteptări să nu acționeze din rele intenții. Pornind din bune intenții, subiectul nu ar trebui, spre exemplu, să aibă dreptul de a exercita o cale de atac în cazul în care aceasta nu va beneficia nimănui, unicul scop fiind dăunarea celeilalte părți. Ce fel de considerație este necesară pentru interesele celeilalte părți, va depinde de circumstanțe, inclusiv de natura contractului. În multe contracte comerciale, drepturile și obligațiile părților vor fi atât de minuțios reglementate încât în cursul normal al evenimentelor, principiul de bună-credință va rămâne în întregime în fundal. [2, p.472-473]

După părerea Prof. Sergiu Băieșu [4], acest din urmă element, dar poate cel mai important, adică „luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic”, poate să-i permită judecătorului, în anumite circumstanțe, să aplice principiul bunei-credințe în detrimentul unui text de lege, care face în mod evident și disproporționat să afecteze interesele celeilalte părți a raportului juridic civil.

Art.11 al Codului civil continuă la alin. (2), cu un prim exemplu de comportament, care după legiuitorul stabilește că urmează a se considera contrar bunei-credințe, „ca o parte să acționeze în contradicție cu declarațiile pe care le-a făcut anterior sau cu comportamentul pe care l-a avut anterior în cazul în care cealaltă parte, în detrimentul său, s-a bazat în mod rezonabil pe acele declarații sau acel comportament.” Atragem atenția asupra faptului, că legiuitorul nu face referire la conceptul de rea-credință, dar utilizează expresia de ”contrar bunei-credințe”, fapt care permite a pune în discuție faptul dacă această formulare este una intenționată, și dacă poate fi atribuită unui comportament de rea-credință. Cert e că beneficiile protectoare ale bunei-credințe nu vor fi aplicate în acest caz, ori, legiuitorul pornind de la asigurarea respectării principiului de bună-credință, prin acest mecanism urmărește interzicerea unei părți de a acționa contrar unei aparențe create de aceasta prin declarațiile pe care le-a făcut anterior sau contrar comportamentului pe care l-a avut anterior, aparență pe care s-a bazat în mod rezonabil cealaltă parte. Legiuitorul vine deci să descurajeze atitudinea incoerentă a subiectului de drept, nepermițându-i să se răzgândească și să obțină careva avantaje în detrimentul celuilalt. Vizual se conturează două fațete: pe de o parte, incoerența celui ce a făcut anumite declarații sau a avut un anumit comportament, iar pe de altă parte, încrederea pe care a avut-o celălalt în aceste declarații sau acel comportament. Identificăm scenariul de comportament contrar bunei-credințe a celui care promite ceva și creează o aparență în acest sens

în care crede celălalt, scenariu în care legiuitorul intervine cu scopul de a proteja buna-credință și încrederea legitimă. Această normă pe de o parte, reprezintă un caz particular de aplicare a bunei-credințe, dar pe de altă parte se dorește atingerea unor scopuri supra, anume de a modela subiecților de drept comportamente coerente și rezonabile, astfel încât nimeni să nu fie tentat de a se contrazice în detrimentul celuilalt.[5, p.368]

Legiuitorul, fără a defini reaua-credință, totuși stabilește în anumite norme elementele care fiind întrunite atribuie comportamentul subiectului de drept, unuia de rea-credință. Aparent, fără definire, însă având în vedere situațiile particulare, în care legiuitorul stabilește anumite direcții ale unui comportament de rea-credință, acest vid legislativ este în totalitate acoperit. Ori, în cazul în care sunt întrunite elementele clar stabilite în norma particulară, nu este necesar de a supune comportamentul și testului de bună-credință, ținând cont de standardul de conduită stabilit de norma generală, art.11 alin.(1) Cod civil. Dificultăți de aplicare ar putea apărea în cazul în care nu există o reglementare pentru un caz particular de rea-credință, dar comportamentul subiectului nu poate fi încadrat în unul de bună credință. Anume aceste zone ” gri” permit a afirma că reaua-credință, nu este opusul în oglindă a bunei-credințe.

Spre, deosebire de situațiile în care legiuitorul operează cu expresii precum: ”contrar bunei-credințe”, ”contrar exigențelor bunei-credințe”, ”nu este de bună-credință”, unele norme fac referire în mod direct la conceptul de rea-credință, prin formulări corespunzătoare situațiilor supuse reglementării: ”de rea-credință”, ”cu rea-credință”, ”prin rea-voiață”.

După cum am menționat, supra, aceste observații, sunt importante a fi luate în vedere în procesul de evaluare a comportamentului subiectului. Buna-credință se prezumă, iar cel ce va invoca un comportament contrar bunei-credințe sau de rea-credință, va fi ținut să probeze prin transpunere, că anumite atribute ale standardului de bună-credință, nu au fost respectate, sau că dimpotrivă acțiunile subiectului corespund elementelor prezentate de legiuitor corespunzătoare unui comportament de rea-credință.

În vederea asigurării un nivel mai înalt de protecție principiului bunei-credințe, Codul civil a fost completat în procesul de modernizare cu anumite principii care reflectă comportamente evidente de rea-credințe. În acest sens, se bucură de reglementare expresă principiul *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* — interdicția invocării comportamentului propriu ilicit sau de rea-credință, ce vine să responsabilizeze actorii circuitului civil și să limiteze abuzul de bună-credință. Acest principiu este un principiu de contrabalantă a celui de bună-credință, și urmărește scopul de a ridica principiul bunei-credințe la alt nivel de aplicabilitate, prin a nu permite absolutizarea lui, art.14 din Codul civil prezentându-se ca un veritabil comportament de rea-credință. Eventual, soluționării unui litigiu, judecătorul nu ar trebui să rămână pasiv față de acel ce se situează sub protecția principiului bunei-credințe, dar urmează să supună comportamentul justițiabilului testului principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*. Prin urmare, nici un subiect, nu poate invoca, la întemeierea pretenției sale, fapta ilicită sau de rea-credință care tot ea săvârșit-o sau la care a participat (Art.14 alin.(1)). Totodată,

nici un subiect nu poate obține un avantaj din comportamentul său ilicit sau de rea-credință (Art.11 alin.(2)). Scopul reglementării este de a nu admite situații în care propriul comportament ilicit sau de rea-credință să favorizeze subiecților de drept, prin obținerea anumitor avantaje, nu se poate admite ca tocmai fraudă, care este sancționată de normele de drept, să stea la baza exercitării unui drept subiectiv civil. [5, p.368-369]

Deci, se impune a se reconfirma că legiuitorul nu oferă o definiție și pentru conceptul de rea-credință, nefiind de fapt nici necesar, nici posibil, dar caracterizează în particular anumite comportamente, care urmează a fi tratate ca fiind de rea-credință.

Scenariile de rea-credință reglementate de legiuitor, sunt numeroase, dar scopul prezentului studiu nu este de analiza toate situațiile de rea-credință prevăzute de legiuitor, ci de a delimita conceptelor de bună-credință de cel de rea-credință. Cu toate acestea, urmare interpretărilor făcute, putem afirma că în cazul unui comportament de rea-credință, nu putem să vorbim de corectitudine, onestitate, deschidere și luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic, nu putem vorbi de bună-credință, nici atunci când „o parte acționează în contradicție cu declarațiile pe care le-a făcut anterior sau cu comportamentul pe care l-a avut anterior”, adică contrar bunei-credințe. (art.11 alin(2)). Și tocmai datorită situațiilor în care un comportament este contrar bunei-credințe, dar nu este tocmai de rea-credință, ne putem permite să afirmăm, că conceptele de bună-credință și cel de rea-credință, nu sunt antitetice.

DEX-ul, la definirea termenului de bună-credință, stabilește că „*în opoziție* cu reaua-credință, buna-credință, este convingere intimă a cuiva, că ceea ce face este bine, și presupune sinceritate, onestitate”, iar la definirea termenului de rea-credință utilizează antonimele atributelor ce definesc buna-credință, precum „atitudine necorectă”, „atitudine necinstită”. Se pare că buna-credință, uzual este prezentată drept o antiteză a dolului și fraudei, deci opusul relei-credințe, pentru că atât buna-credință, cât și reaua-credință își au izvorul într-un complex de fapte psihologice care toate, după cum se observă, sânt în antiteză unele față de altele. [6, p.31] Și totuși, în literatura juridică s-au formulat teorii care susțin că conceptele de bună-credință și de rea-credință, fiind două noțiuni juridice autonome și distincte, produc efecte juridice proprii, precum și teorii care susțin că conceptele de bună-credință și de rea-credință formează o unitate, cu două fețe diferite, iar reaua-credință, nu este decât o excepție a bunei-credințe, drept rezultat atunci când ne aflăm în prezența bunei-credințe înseamnă că reaua-credință este absentă. [6, p.30-33]

CONCLUZII

Susținem părerea că buna-credință și reaua-credință sunt două concepte juridice de sine stătătoare, cu „înfățișări diametral opuse una față de cealaltă” [6, p.33] Ori ele, presupun valori diferite, dar și mecanisme de formare specifice. [7, p.19] De remarcat că lipsa bunei-credințe nu marchează în mod automat prezența relei credințe, pentru că uneori acțiunea omului, în neconcordanță cu norma juridică sau cu norma morală, poate să aibă drept cauză o cunoaștere precară ori greșită a acestor valori. Alteori însă, prezența relei-credințe este evidentă, acestea fiind cazurile în care individul cunoaște valorile

juridice și morale impuse de societate, dar ele nu reprezintă repere pentru conștiința sa, ori când într-o situație dată nu dorește să le respecte. [7, p.18]

Referințe:

1. CHRISTIAN VON BAR, CLIVE, E. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Oxford: Oxford University Press, 2010, vol.1-6.
2. ARAPU, E. *Noțiunea de bună-credință în Codul Civil modernizat. În: Realități și perspective ale învățământului juridic național: Conferința științifică națională cu participare internațională, 01-02 octombrie 2019*. Chișinău: CEP USM, 2020, vol.1, p.470-474. ISBN 978-9975-149-79-2.
3. www.dexonline.ro, [Accesat:14.08.2023]
4. BĂIEȘU, S. *Buna-credință. Principiu fundamental al dreptului civil*. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/5808/buna-credinta-in-drept-civil.html> / [Accesat:14.08.2023]
5. ARAPU, E. *Buna-credință în lumina Codului civil modernizat. În: Dezvoltări recente în dreptul obligațiilor: Conferință internațională științifico-practică, 4-5 octombrie 2018*. Chișinău: CEP USM, 2020, p.366-375. ISBN 978-9975-149-89-1.
6. GHERASIM, D. *Buna-credință în raporturile juridice civile*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981.
7. COTEA, F.C. *Buna-credință. Implicații privind dreptul de proprietate*. București: Editura Hamangiu, 2007.